

ILG‘OR PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING ISTIQBOLLARI

Yuldashev Xabibullo Ibragimovich

Farg‘ona Jamoat salomatligi tibbiyot instituti,

Epidemiologiya va yuqumli kasalliklari xamshiralik ishi kafedrasasi asissenti.

Annotatsiya: Talabalar bilan o‘quv-tarbiya jarayonida qisqa vaqt ichida mavzuni tizimli, tushunarli tarzda etkazish, fan asoslarini puxta o‘rgatish, muayyan faoliyat yuzasidan ko‘nikma va malakalarni hosil qilish, hamkorlik asosida o‘qitish, talabalar faoliyatini nazorat qilish, yuksak pedagogik mahorat bilan ta‘lim jarayoniga nisbatan yangicha yondashuvni talab etadi. Qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishish, talabalarda mustaqil, erkin va ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish hamda ularning o‘z imkoniyatlarini, is‘tedodlarini ro‘yobga chiqara olishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishdir. Bu esa ta‘lim jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash lozimligini taqazo etadi.

Kalit so‘zlar: zamonaviy pedagogik texnologiyalar, talabalar, ko‘nikma va malakalar, o‘quv-tarbiyaviy jarayon, oliy talim muassasalari.

KIRISH

Bugungi kunga kelib mamlakat miqyosida ta‘lim-tarbiya, ilm-fan, tizimlarini tubdan, bosqichma-bosqich isloh qilish zaruriyati sezilib, paysalga solib bo‘lmaydigan, bu ishni izchil va tizimli bajarishga kirishilgani hammaga ma‘lum. Jamiyatimizning ijtimoiy-iqtisodiy haetida ro‘y berayotgan tub o‘zgarishlar davlatimizning oldiga ta‘lim tizimini rivojlantirish bilan bog‘liq muhim masalani qo‘ydi. Ijtimoiy hayot tubdan o‘zgargan bir sharoitda ta‘limning yangi texnologiyalari va usullarini qo‘llash asosida bu tizimni jadal rivojlantirish talab etiladi. Respublikada amalga oshiralayotgan o‘zgarishlarning asosiy maqsadi va harakatlantiruvchi kuchi – inson, uning barkamol rivojlanishi hisoblanadi. Bizning asosiy maqsadimiz ta‘lim jarayonini shaxsning haetiy

qiziqishlarini qondirishga, umumiy madaniyatini shakllantirishga, uning jamiyat hayotida moslashuvi, ta'lim va kasbiy dasturlarni ongli ravishda tanlay olishi hamda o'zlashtira olishga qaratilgan. Bu borada uzluksiz ta'lim tizimining muhim bo'g'ini hisoblangan oliy ta'limning ahamiyati beqiyosdir. Talabalar bilan o'quv-tarbiya jarayonida qisqa vaqt ichida mavzuni tizimli, tushunarli tarzda etkazish, fan asoslarini puxta o'rgatish, muayyan faoliyat yuzasidan ko'nikma va malakalarni hosil qilish, hamkorlik asosida o'qitish, talabalar faoliyatini nazorat qilish, yuksak pedagogik mahorat bilan ta'lim jarayoniga nisbatan yangicha yondashuvni talab etadi. Bir so'z bilan aytganda qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishish, talabalarda mustaqil, erkin va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish hamda ularning o'z imkoniyatlarini, is'tedodlarini ro'yobga chiqara olishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishdir. Bu esa ta'lim jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash lozimligini taqazo etadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Ko'pgina mamlakatlar o'qitishda texnologik yondashuvdan foydalanib, o'quvchilar o'zlashtirishini oshirishda sezilarli muvaffaqiyatlarga erishdilar. Masalan, Janubiy Koreyada pedagogik texnologiya bo'yicha sinov-tajriba tarzida o'qiyotgan 50 ming boladan 75% da an'anaviy o'qitishda faqat eng yaxshi o'quvchilar erishadigan natijalar ko'lga kiritilgan. Bir qator boshqa mamlakatlarda o'tkazilgan tajribalar o'qitishning bu tizimini qo'llash o'rtacha o'quvchiga odatiy o'qitishda 80-85 % o'quvchilar erishadigan natijadan yuqoriroq natijaga erishish imkonini berishini ko'rsatdi. Pedagogik texnologiyani o'zlashtirish Singapur, Koreya va Yaponiyaga 9-13 yoshlik va oxirgi o'qitish yilidagi bolalar o'rtasida matematika bo'yicha dastlabki uchta o'rinni egallash imkonini berdi (TIMSS uchinchi halkaro matematika va ilmiy tadqiqotlar ma'lumotiga ko'ra). Bu dalil-isbotlar ta'lim va kadrlar tayyorlash sifatini oshirish uchun maktab o'qituvchilari va o'rta maxsus, kasb-hunar hamda Oliy ta'lim o'quv yurtlarining professor-o'qituvchilari pedagogik texnologiya metodlarini o'zlashtirib olishlari va amaliyotga joriy qilishlari lozimligidan dalolat beradi. Bu kadrlar tayyorlash milliy dasturining "yangi pedagogik va axborot texnologiyalaridan

foydalanib talabalarni o'qitishni jadallashtirish" talabiga munosib javob bo'ladi. Hozirgi kunda pedagogika muxitida pedagogik texnologiyaga qiziqish kuchayganligi kuzatilmokda. Biz pedagogik texnologiyaning yaxlit tizimi nazariyasini bayon qilishni maqsad qilib qo'ymaganmiz. Vazifa maktablar, o'rta maxsus, kasb-xunar va oliy o'quv yurtlari o'qituvchilariga ta'limga texnologik yondashuv to'g'risida zarur bo'lgan axborotni berishdan iborat. Bunda pedagogik texnologiyaning mushtariyga texnologik yondashuv elementlarini o'zi maqsadga muvofik, deb xisoblaydigan holatlarda o'z ish amaliyotiga joriy qilish imkoniyatini beradigan keng tarqalgan variantlarini bayon qilishga ko'proq e'tibor beriladi. "Innovatsion texnologiyalar" tushunchasi shu vaqtacha an'anaviy ta'limda talabalarni faqat tayyor bilimlarni egallashga o'rgatib kelingan edi. Bunday usul talabalarda mustaqil fikrlash, ijodiy izlanish, tashabbuskorlikni so'ndirar edi. Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interfaol uslublar (innovatsion pedagogik va axborot texnologiyalari)dan foydalanib, ta'limning samaradorligini ko'tarishga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan-kunga kuchayib bormokda. Zamonaviy texnologiyalar ko'llanilgan mashg'ulotlar talaba (yoki o'quvchi)lar egallayotgan bilimlarni "o'zlari qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib, taxlil qilishlariga, hagg'o xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga qaratilgan. O'qituvchi bu jarayonda shaxs va jamoaning rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi, shu bilan bir qatorda, boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik vazifasini bajaradi. Bunday o'quv jarayonida talaba (yoki o'quvchi) asosiy figuraga aylanadi. Pedagog - olimlarning yillar davomida ta'lim tizimida Nega o'qitamiz ? Nimani o'qitamiz ? Qanday o'qitamiz? savollariga javob izlash bilan bir qatorda qanday qilib samarali va natijali o'qitish mumkin?-degan savoliga ham javob qidirdilar. Bu esa, olim va amaliyotchilarni o'quv jarayonini texnologiyalashtirishga, ya'ni o'qitishni ishlab-chiqarishga oid aniq kafolatlangan natija beradigan texnologik jarayonga aylantirishga urinib ko'rish mumkin, degan fikrga olib keldi. Bunday fikrning tug'ilishi pedagogika fanida pedagogik texnologiya yo'nalishini yuzaga keltirdi Bugungi kunda ta'lim muassasalarining o'quv-tarbiyaviy jarayonida pedagogik texnologiyalardan foydalanishga alohida e'tibor berilayotganining asosiy sababi ko'yidagilardir: Birinchidan, pedagogik texnologiyalarda shaxsni

rivojlantiruvchi ta'limni amalga oshirish imkoniyatining kengligida «Ta'lim to'g'isida»gi qonun va "Kadrlar tayyorlash milliy, dasturi»da rivojlantiruvchi ta'limni amalga oshirish masalasiga alohida e'tibor qaratilgan. Ikkinchidan, pedagogik texnologiyalar o'quv-tarbiya jarayoniga tizimli faoliyat yondashuvini keng joriy etish imkoniyatini beradi. Uchinchidan, pedagogik texnologiya o'qituvchini ta'lim-tarbiya jarayonining maqsadlaridan boshlab, tashxis tizimini tuzish va bu jarayon kechishini nazorat qilishgacha bo'lgan texnologiya zanjirini oldindan loyihalashtirib olishga undaydi. To'rtinchidan, pedagogik texnologiya ya'ni vositalar va axborot usullarini qo'llashga asoslanganligi sababli, ularning qo'llanilishi «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» talablarini amalga oshirishni ta'minlaydi. O'quv tarbiya jarayonida pedagogik texnologiyalarning to'g'ri joriy etilishi o'qituvchining bu jarayonda asosiy tashkilotchi yo'q maslahatchi sifatida faoliyat yuritishiga olib keladi. Bu esa talabadan ko'proq mustaqillikni, ijodni va irodaviy sifatlarni talab etadi. Har qanday pedagogik texnologiyaning o'quv-tarbiya jarayonida qo'llanilishi shaxsiy xarakterdan kelib chiqqan holda, talabani kim o'qitayotganligi va o'qituvchi kimni o'qitayotganiga bog'liq. Pedagogik texnologiya asosida o'tkazilgan mashg'ulotlar yoshlarning muhim hayotiy yutuq va muammolariga o'z munosabatlarini bildirishlariga intilishlarini qondirib, ularni fikrlashga, o'z nuqtai nazarlarini asoslashga imkoniyat yaratadi. Hozirgi davrda sodir bo'layotgan innovatsion jarayonlarda ta'lim tizimi oldidagi muammolarni xal etish uchun yangi axborotni o'zlashtirish va o'zlashtirgan bilimlarini o'zlari tomonidan baholashga qodir, zarur qarorlar qabul qiluvchi, mustaqil va erkin fikrlaydigan shaxslar kerak. SHuning uchun ham, ta'lim muassasalarining o'quv-tarbiyaviy jarayonida zamonaviy o'qitish uslublari - interfaol uslublar, innovatsion texnologiyalarning o'rni va ahamiyati beqiyosdir Pedagogik texnologiya va ularning ta'limda qo'llanishiga oid bilimlar tajriba talabalarni bilimli va etuk malakaga ega bo'lishlarini ta'minlaydi Innovatsiya (inglizcha innovation) yangilik kiritish, yangilik demakdir. Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda o'qituvchi va talaba faoliyatiga yangilik, o'zgarishlar kiritish bo'lib, uni amalga oshirishda asosan inter faol uslublardan foydalaniladi. Interfaol («inter» - bu o'zaro, «act» - harakat qilmoq) - o'zaro

harakat qilmoq yoki kim bilandir suhbat, muloqot tartibida bo‘lishni anglatadi. boshqacha so‘z bilan aytganda, o‘qitishning interfaol uslubiyotlari bilish va kommunikativ faoliyatni tashkil etishning maxsus shakli bo‘lib, unda ta’lim oluvchilar bilish jarayoniga jalb kilingan bo‘ladilar, ular biladigan va o‘ylayotgan narsalarni tushunish va fikrlash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Interfaol darslarda o‘qituvchining o‘rni qisman talabalarning faoliyatini dars maqsadlariga erishishga yo‘naltirishga olib keladi. Bu uslublarning o‘ziga xosligi shundaki, ular faqatgina pedagog va talabalarning birgalikda faoliyat ko‘rsatishi orqali amalga oshiriladi. Bunday pedagogik hamkorlik jarayoni o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, ularga: -talaba qiziqishlarini doimiyligini ta’minlanishi; talabalarning fanga bo‘lgan qiziqishlarini mustaqil ravishda har bir masalaga ijodiy yondashgan holda kuchaytirilishi; pedagog va talabalarning hamkorlikdagi faoliyatini doimiy ravishda tashkil etilishlari kiradi. Pedagogik texnologiyaning asosiy negizi-o‘qituvchi va talabaning belgilangan maqsadni kafolatlangan natijaga hamkorlikda erishishlari uchun tanlagan texnologiyalariga bog‘liq. O‘qitish jarayonida, maqsad bo‘yicha kafolatlangan natijaga erishishda qo‘llaniladigan har bir ta’lim texnologiyasi o‘qituvchi va talaba o‘rtasida hamkorlik faoliyatini tashkil eta olsa, har ikkalasi ijobiy natijaga erisha olsa, o‘quv jarayonida talabalar mustaqil fikrlab, ijodiy ishlab, izlanib, taxlil etib, o‘zlari xulosa qila olsalar, o‘zlariga, guruhga, guruh esa ularga baho bera olsa, o‘qituvchi esa ularning bunday faoliyatlari uchun imkoniyat va sharoit yarata olsa, ana shu - o‘qitish jarayonining asosi hisoblanadi. Har bir dars, mavzu, o‘quv predmetining o‘ziga xos texnologiyasi bor. O‘quv jarayonidagi pedagogik texnologiya - bu aniq ketma-ketlikdagi yaxlit jarayon bo‘lib, u talabaning ehtiyojidan kelib chiqqan holda bir maqsadga yo‘naltirilgan, oldindan puxta loyihalashtirilgan va kafolatlangan natija berishiga qaratilgan pedagogik jarayondir. Pedagogik maqsadning amalga oshishi va kafolatlangan natijaga erishish o‘qituvchi va talabaning hamkorlikdagi faoliyati, ular qo‘ygan maqsad, tanlagan mazmun, uslub, shakl, vositaga, ya’ni texnologiyaga bog‘liq. O‘qituvchi va talabaning maqsadli natijaga erishishida kandy texnologiyani tanlashlari ular ixtiyorida, chunki har ikkala tomonning asosiy maqsadi aniq natijaga erishishga qaratilgan bo‘lib, bunda

talabalarning bilim saviyasi, guruh xarakteri, sharoitga qarab, ishlatiladigan texnologiya tanlanadi. Masalan, natijaga erishish uchun balki, kompyuter bilan ishlash lozimdir, balki film (yoki tarkatma material, chizma va plakat, axborot texnologiyasi, turli adabiyotlar) kerak bo'lar, bularning hammasi o'qituvchi va talabalarga bog'liq. SHu bilan birga o'quv jarayonini oldindan loyihalashtirish zarur, Bu jarayonda o'qituvchi o'quv predmetining o'ziga xos tomonini, joy va sharoitni, eng asosiysi, talabalarning imkoniyati va ehtiyojini va hamkorlikdagi faoliyatni tashkil eta olishini hisobga olishi kerak. SHundagina, kerakli kafolatlangan natijaga erishish mumkin. Qisqacha aytganda, talabani ta'limning markaziga olib chiqish kerak. Ta'lim jarayonida o'rgatuvchi va o'rganuvchilar hissasining nisbati insoniyat tarakkiyotining turli davrlarida turlicha bo'lgan. Bir vaqtlar ta'lim beruvchilar etakchi bo'lgan bo'lsa, malum davrlarda ta'lim oluvchilar tashabbuskor bo'lishgan va bunday faolliklarning ijobiy va salbiy jihatlari tadqiq etilgan. Keyingi o'n yilliklarda ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchining hamkorlikdagi faoliyatiga asoslangan ta'lim texnologiyalari jadallik bilan rivojlanmoqda va ommalashmoqda. Pedagoglar bunday ta'lim texnologiyalarini «hamkorlik pedagogikasi» deb atashmoqda. Bunday hamkorlikka asoslangan ta'lim texnologiyalari AQSH, Yaponiya, Buyuk Britaniya, Germaniya kabi rivojlangan mamlakatlarda keng qo'llanilib, yuqori samaradorlikka erishilmokda. Bunday ta'lim texnologiyalaridan biri interfaol o'qitish metodlariga asoslangan. «Inter» so'zi lotincha bo'lib, o'zbekcha «oraliq», «o'rtasi», «o'zaro» kabi ma'nolarni bildiradi. Demak, interfaol ta'lim texnologiyalari ta'lim beruvchi bilan ta'lim oluvchi o'rtasidagi o'zaro faollikka asoslangan hamkorlik ekan. Tabiiyki interfaol ta'lim texnologiyalari ta'lim tizimidagi o'zaro faol usullardan tarkib topadi. Hamkorlikka asoslangan, talabalarning faolligini oshirishga mo'ljallangan, talabalarni boshqalarning fikrini eshitish, tushunish, hurmat qilish, o'zgaralar manfaatlarini bilan hisoblashish, ulardan o'rgannish, ularga o'rgatish, ta'sir qila olish, o'zining va boshqalarning «men»ligini sezish, his qilish, o'zini boshqarish, fikrini lo'nda va aniq bayon qila olishga o'rgatishga qaratilgan «interfaol» o'qitish usullari tez sur'atlar bilan rivojlanib, ijobiy samara bermoqda.

XULOSA

Interfaol usullar guruxdagi kichik guruxlar o'rtasida raqobat muhitini vujudga keltirib, talaba-o'quvchilarni xarakatchanlikka boshlab, ruxlantiradi, natijada o'quvchilar hamkorlikka o'rgana boshlaydilar. Har qanday interfaol usul to'g'ri va maqsadga muvofiq qo'llanilganida o'rganuvchilarni mustakil fikrlashga o'rgatadi. Interfaol usullarda muammoli, hayotiy vaziyatlardan foydalanish juda yaxshi natijalar beradi. Bahsli, muammoli vaziyat insonning faoliyati davridagi fikrlash natijasiga bog'liq bo'lib qoladigan murakkab holatga yoki sharoitga tushib qolishidir. Bunday holatda u hodisa yoki jarayonni qanday izoxlashni bilmaydi. Baxsli, muammoli vaziyatlar talabalarning aqliy kuchini zo'riqtiradi, vaziyatni oydinlashtirish uchun yo'llar qidira boshlaydi. Qiyinchiliklar bilan to'qnashadi. Odam muammo bilan yuzmayuz kelgandagina fikrlay boshlaydi. O'zida mavjud bilimlar bilan fikrlab amallar bajara boshlab, saviyasiga mos darajadagi xulosalarga kela boshlaydi. Talabalar o'zlari bajargan, topshiriqlarni qanday qilib bajarganligini aytib, tushuntirib bera olishlari lozim qanday o'ylagani, fikrlagani haqida gapirib bera olishlari kerak. Muammoni hal qilish jarayonidagi tushunmay qolgan o'rinlarini o'z so'zlari bilan ifodalab bera olishi, o'rgatuvchi uchun juda muhimdir. Talabalarni ma'lumotlar bilan faol ishlashga o'rgatuvchi usullarni interaktiv metodlar deyiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi qonuni «Barkamol avlod-O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori» kitobida. - T., SHarq, 1997, 20-29 betlar.
2. Ishmuhammedov R.J. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta’lim samaradorligini oshirish yo‘llari. -Toshkent, 2006.
3. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A Pedagogik texnologiya asoslari. - Toshkent, 2005.
4. Karimjonov I.A. va boshq YAngi pedagogik texnologiyalar. - Toshkent, 2002.
5. Saydaxmedov N., Ochilov A YAngi pedagogik texnologiya mohiyati va zamonaviy loyihasi. -Toshkent, 1999.
6. Saydahmedov N. YAngi pedagogik texnologiyalarni amaliyotga qo‘llash. Toshket, 2000.
7. Sadriddinzoda SH.J, Eshmurodov M.SH Pedagogik texnologiyalar va ulardan foydalanish kursi buyicha ma’ruzalar to‘plami. -Samarkand 2007.
8. Xodiev B.YU., Golish JIB. Mustaqil o‘kuv faoliyatini tashkil etish uslub va vositalari. -T.: TDIU, 2006.
9. YAngi pedagogik texnologiyalar haqidy" -//Tuzuvchilar E.Turaqulov va boshq. -Samarkand, 2007.
10. Yo‘ldoshev J./., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. - T.: O‘qituvchi, 2004.